

УДК 614.84 (477) «1920-1941»

М.І. ХАРЛАМОВ

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В УСРР У 1920-1941 РОКАХ У РАДЯНСЬКІЙ ПОВОЄННІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Харламов Михайло Іванович – старший викладач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін Національного університету цивільного захисту України, кандидат історичних наук (м. Харків)

У статті розглядаються маловивчені аспекти розвитку системи пожежної безпеки в УСРР у 1920-1941 роках в радянській повоєнній історіографії. Досліджуються питання складу та управління системи пожежної безпеки в Україні у міжвоєнний період у роботах радянських науковців.

Ключові слова: пожежна безпека, пожежні організації, протипожежні заходи, протипожежна діяльність, радянська історіографія.

В статье рассматриваются малоизученные аспекты развития системы пожарной безопасности в УСРР в 1920-1941 годах в советской послевоенной историографии. Исследуются вопросы состава и управления системы пожарной безопасности в Украине в межвоенный период в работах советских ученых.

Ключевые слова: пожарная безопасность, пожарные организации, противопожарные мероприятия, противопожарная деятельность, советская историография.

The article deals with lesser known aspects of fire safety systems in USRR in 1920-1941 years in after war soviet historiography. The problems of structure and management of fire safety in Ukraine in the interwar period in works of soviet scientists are investigated.

Key words: fire safety, fire-organization, fire-prevention arrangements, fire-fighting activity, soviet historiography.

© М.І. Харламов, 2012

Постановка проблеми. В сучасній історичній науці України проблема становлення та розвитку системи пожежної безпеки в УСРР у період між двома світовими війнами залишається поза увагою науковців та любителів історії. В тому числі не дослідженими є історіографічні аспекти даної проблематики. Зокрема маловивченими є питання розвитку системи української радянської пожежної безпеки 1920-1941 років у радянській історіографії 1945–1991 років. Дана тематика має, беззаперечно, актуальний характер, оскільки вона не отримала на сьогоднішній день належного висвітлення в історичній науковій літературі України XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як було наголошено, сучасні дослідники не приділяють достатньої уваги розгляду питань становлення системи української радянської пожежної безпеки 1920-1941 років у радянській історіографії 1945–1991 років. Роботи сучасних українських учених, таких як В.С.Нехаєв, М.А.Серцов [1], О.І.Полтанов [2], Ф.І.Литвяков, Ю.Ф.Антипов [3], Г.В.Смирнов [4] торкаються питань діяльності пожежних організацій в УСРР 1920-1940-х років в окремих регіонах України (Луганщина, Одещина, Кіровоградщина, Запоріжжя), але обминають питання історіографічного доробку радянських учених повоєнного періоду, які розглядали характерні риси розвитку системи боротьби з вогнем в українській республіці міжвоєнного періоду. Цікавими для нас є також дослідження Р.Антонюка «Пожежна охорона Івано-Франківська. Від минулого до сучасності: історичний нарис» [5], С.С.Поповича та О.В.Миця – «Пожежництво в історії Галицького краю (1772–1939). Львівщина» та «У вогненній

борні (з історії пожежництва Жовківщини)» [6, 7]. Ці роботи містять певний історіографічний огляд літератури, але для нас вона цікава з точки зору порівняння, оскільки регіони, що характеризують вищезгадані науковці не входили до складу УСРР досліджуваного періоду.

Мета дослідження. Аналіз розвитку системи української радянської пожежної безпеки 1920-1941 років у радянській історіографії 1945–1991 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на об'єктивні причини за період Другої світової війни в СРСР не було видано публікацій, які б стосувалися проблем становлення системи боротьби з вогнем в Радянській Україні 1920-х – 1930-х років. У перші повоєнні роки всенародної відбудови народного господарства України вчені-історики також приділяли небагато уваги загальним аспектам розвитку системи пожежної безпеки в УСРР у міжвоєнний період. Тільки у 1958 році А. Замостьєвим було видано роботу «Бойцы огненного фронта» [8] у вигляді посібника для доповідачів до сорокарічного ювілею радянської пожежної охорони. Автор охарактеризував стан справ з пожежної безпеки до Жовтневої революції 1917 року, наголосив на тому, що загальне положення протипожежних заходів на теренах Російської імперії, зокрема в Україні, було вкрай незадовільним [8, 6]. Замостьєв відзначав, що великий внесок у покращення справи вогнеборців на початку 1920-х років було покладено у зв'язку з прийняттям постанови Ради Труда та Оборони, в якому, зокрема, зазначалося: «Воспретить под страхом предания суду использование пожарных лошадей, инвентаря и рабочих на посторонние, не относящиеся к пожар-

ному делу работы. Воспретить всем должностным лицам при тушении пожаров вмешиваться в распоряжения брандмейстеров, а в местах отсутствия профессиональных пожарных команд – начальников добровольных команд или пожарных старост». Дійсно дане розпорядження суттєво вплинуло на розвиток системи пожежної безпеки УСРР 1920-х років.

У 1964 році побачила світ збірка публікацій, що була присвячена боротьбі українських пожежних зі стихійними лихами. Так, М. Петрушенко у статті під назвою «За ленінським декретом» [9, с. 7-27] проаналізував особливості становлення системи державних протипожежних заходів в Україні у період між першою та другою світовими війнами. Він поставив акцент на значній ролі Комуністичної партії УСРР та СРСР у справі становлення системи протипожежних заходів в Україні. Це не викликає подиву з огляду на пануючу тоталітарну комуністичну ідеологію в нашій країні того періоду. Однак Петрушенко цікаво та пізнавально охарактеризував діяльність українських пожежників як у міжвоєнний період, так і в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років [9, с. 17-27].

1968 рік ознаменувався виданням фундаментальної монографії С.Г. Голубева «Пожарное дело в СССР». Науковець зробив спробу проаналізувати історію системи пожежної безпеки в СРСР на основі достатньо великої кількості джерел та літератури [10, с. 306]. Окрім аналізу історичних подій, що торкалися справи пожежної безпеки у 1920-1941 роках [10, с. 88-134], Голубев дослідив розвиток роботи у справі попередження пожеж у досліджуваній період як у містах, так і в сільській місцевості [10, с. 168 - 209].

Не обминув дослідник своєю увагою і питання становлення та розвитку добровільних пожежних формувань в СРСР та в УСРР. «Советское правительство придавало большое значение развитию и укреплению добровольных пожарных организаций. Об этом свидетельствует постановление ЦИК и СНК РСФСР от 1 декабря 1924 года, согласно которому добровольные пожарные общества и дружины, а равно и отдельные активные члены этих организаций при проявлении ими инициативы, храбрости, самоотверженности по борьбе с пожарами могли быть представлены к награждению орденом Трудового Красного Знамени. ... К началу 1929 года хорошо была налажена работа добровольных обществ Свердловска, Красноярска, Рязани, Полоцка, Смоленска, Мозыря, Симферополя и других крупных городов. Характерно, что эти городские общества не стремились, во что бы то ни стало увеличить число своих членов. Основное внимание было обращено на качество работы. Для членов общества было установлено очень хорошее правило – обязательное дежурство в ночное время при пожарных депо. Членом общества не мог быть тот, кто добровольно не дежурил 1-2 раза в месяц при пожарной команде или пожарной дружине» [10, с. 211].

Вперше в радянській історичній літературі було досліджено процеси розвитку пожежної техніки, що є, безсумнівно, важливим моментом у справі характеристики системи пожежної безпеки в УСРР у 1920-1941 роках. Автор звернув увагу на те, що за період існування Радянського Союзу пожежна техніка поступово покращувала власні технічні характеристики, що допомагало у боротьбі з пожежами, та суттєво покращило стан загальної пожежної безпеки в країні [10, с. 239].

У 1969 році в місті Києві побачила світ робота Г.Д. Кучера та Л.П. Усатенко «Покорители огня (Из истории пожарной охраны Киевщины)». Це була перша праця радянських авторів, що характеризувала діяльність регіональних органів та установ УСРР у справі боротьби з пожежами у 1920-1941 роках [11, с.47- 65]. В роботі було проаналізовано стан технічних протипожежних засобів у місті Києві на 1920-й рік [11, с.51], стан особистого складу пожежних [11, с.52] тощо. Робота даних авторів для нас є вкрай важливою, оскільки містить великий обсяг корисної інформації про стан протипожежних заходів на території Київщини, а також дані про еволюцію пожежної охорони міста Києва у перші роки існування радянської влади [11, с.59].

У роботі В.Д. Феденко та Г.М. Котова «На службе родине» [12] міститься інформація про особливості розвитку Харківського пожежно-технічного училища імені Г.І. Петровського за період з 1920 по 1941 рік [12, с. 6-28]. Автори відзначають, що даний навчальний заклад зробив величезний вклад у загальний розвиток системи боротьби з вогнем в УСРР у міжвоєнний період шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців з пожежної безпеки.

Ю.А. Назаров у 1980 році видає книгу «Бойцы огненного фронта» [13], в якій розповідається про становлення та розвиток радянської та української пожежної охорони. Велика увага приділена аналізу наукових досліджень у галузі пожежної безпеки, питанням підготовки висококваліфікованих фахівців пожежної справи. Проте аспекти становлення української радянської системи пожежної безпеки у 1920-1941 роках розглядаються лише частково.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Радянська історіографія питань розвитку системи пожежної безпеки в УСРР у період між двома світовими війнами має досить суперечливий характер. Радянські історики не залишали зовсім поза увагою проблематику становлення та розвитку системи пожежної безпеки в УСРР у 1920-1941 роках, але вони характеризували її з досить односторонніх позицій комуністичної ідеології. Хоч це й можна пояснити існуючим на той час в країні політичним ладом. Для подальшої наукової розробки актуальними та цікавими можуть бути питання історіографічного огляду праць українських істориків 1991–2012 років, присвячених проблемам розвитку системи пожежної безпеки Української республіки 1920-1941 років.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нехаев В.С., Серцов М.А. Огнеборцы Запорожья: Очерки истории и деятельности пожарной охраны Запорожской области / В.С.Нехаев, М.А.Серцов. – Запорожье, 1997. – 314 с.
2. Історія пожежної охорони Кіровоградщини 1841-1997. [Полтанов О.І., Доманський В.А., Очкала В.М., Костилова Л.Б.]. – Кіровоград, 1998. – 255 с.
3. Литвяков Ф.І., Антипов Ю.Ф. 200 лет на линии огня: [Историко-краеведческий очерк] / Ф.І.Литвяков, Ю.Ф.Антипов. – Одеса: Астропринт, 2002. – 120 с.
4. Смирнов Г.В. Исторические хроники пожарной охраны Луганска / Г.В.Смирнов. – Луганск, 1996. – 416 с.
5. Антонюк Р. Пожежна охорона Івано - Франківська. Від минулого до сучасності: історичний нарис / Р. Антонюк. – Івано - Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 158 с.
6. Попович С.С. Пожежництво в історії Галицького краю (1772 – 1939). Львівщина / С.С.Попович. – Львів, 2006. – 384 с.
7. Попович С.С., Миць О.В. У вогненній борні (з історії пожежництва Жовківщини) / С.С.Попович. – Львів: Каменяр, 2003. – 150 с.
8. Замостьев А. Бойцы огненного фронта (Пособие для докладчиков о 40-й годовщине Советской пожарной охраны) / А.Замостьев. – Киев: Издательский отдел Укргипросельстроя, 1958. – 28 с.
9. Перетнемо дорогу вогню (Збірка статей). – Київ: Молодь, 1964. – 146 с.
10. Голубев С.Г. Пожарное дело в СССР / С.Г.Голубев. – Москва: Стройиздат, 1968. – 307 с.
11. Кучер Г.Д., Усатенко Л.П. Покорители огня (Из истории пожарной охраны Киевщины). / Г.Д.Кучер. – Киев: Редакционный отдел МВО УССР, 1969. – 131 с.
12. Феденко В.Д., Котов Р.М. На службе Родине: 50-летию Харьковского пожарно-технического училища имени Г.И.Петровского посвящается / В.Д.Феденко. – Харьков, 1978. – с. 52.
13. Назаров Ю.А. Бойцы огненного фронта / Ю.А.Назаров. – Москва: Стройиздат, 1980. – с. 121 с.